

Iz zgodovine kranjskih trgov.

2. Cerknica.

Leop. Podlogar.

(576 m, 1547 prebivalcev.)

Trg Cerknica leži severno od čudapolnega, širom sveta znanega cerkniškega jezera. Mimo drži cesta, ki vodi z Blok na Rakek. Ondi so imeli v mirnih časih (do italijanske okupacije) Cerkničani železniško postajo. Železna proga od Ljubljane do Trsta se je otvorila vpricho cesarja Franc Jožefa I. (1848—1916) dné 17. julija 1857. leta. Trg Cerknica se razprostira ob Cerkniščici. Ta izvira v župniji Sv. Trojice, pod vasjo Gradiško v bloških hribih. Po triurnem teku mimo Podslivnice, Begunj, Cerknice in Dolenje vasi se izliva v jezero, in sicer v sesalko ali jamo Rešeto blizu Križa.

Svet v cerkniški okolici je srednje rodoviten. Ljudstvo se peča večinoma s kmetijstvom in z lesno kupčijo. Zasluzek ima v gozdu, pri voznji in pri živinoreji. Glede živinoreje je opomniti, da redijo Cerkničani zaradi obilne voznje posebno lepe vole večjega plemena, pšenične ali sive barve.

Trg Cerknica sam šteje 1547 prebivalcev, skupna občina pa 5311, ker obsega poleg trga še 21 vasi. Med njimi je največja Dolenja vas s 596 prebivalci. V trgu je od leta 1898. okrajno sodišče. Prej je spadal trg pod sodnijo v Logatcu, kamor politično še sedaj pripada.

V trgu je župnik-dekan, ki oskrbuje z dvema duhovnima pomočnikoma 4185 duš.

Šola v trgu je štirirazredna s tremi vzporednicami in dvorazredna obrtno-nadaljevalna šola za dečke. Občina Rakek ima tudi svojo šolo, dvorazredno. Tudi tam poučuje verouk trška duhovščina.

Cerknica je izmed najstarejših trgov na Kranjskem. Pravljica pripoveduje, da je stal trg v starodavnih časih bolj proti Martinjaku, v pol ure oddaljenem Viševku. Ker so bili pa sovražniki ta trg razdejali, so se naselili ljudje okoli cerkve na sedanjem kraju. Naj bo kakor že s pravljico — gotovo je, da je bila cerkniška okolica že zgodaj obljudena. V bližini Cerknice so se našli ostanki prazgodovinskih stanovalcev. Oziraje se na Valvazorja,¹ ki govori o nekem starem mostišču in zabitih kolih v cerkniškem jezeru, so mislili nekateri starinoslovci, da so to ostanki prastarih naselbin, takozvanih mostišč ali stavb na koléh. Leta 1864. so preiskali to starino učeni tuji in domači geologi in prišli do zaključka, da je vezalo to mostišče jezerski breg z Malenškovim mlinom, ki je stal še v začetku 18. stoletja na jezeru. Sploh bi bilo dajalo jezero zaradi rednega odtekanja mostiščarjem le malo varnosti.² Dosedaj so se pač našli sledovi takih stavb na ljubljanskem barju blizu Iga in ob Ljubljani. Barje je pokrivala še v srednjem veku jezerska voda. Vsled tega je bilo za tako vrsto naselbin kaj pripravno. Starinoslovci pa sodijo, da se je končal ta način naseljevanja ljudi že več kot tisoč let pred Kr. Jasno se pa vidi to, da je te mostiščarske naselbine uničil požar, bodisi, da je nastal slučajno, ali pa, da so ga zanetili sovražniki. V poznejši dobi se pa ljudje niso več naseljevali na vodah, ampak na strmih, dobro utrjenih hribih, ki jih imenujemo sedaj »gradišča«.

Cerkniško jezero z okolico je bilo znano že Rimljanom pod imenom »lacus lugeus«. Mimo njega so imeli speljano cesto v Trst.³ Rimski pisatelj Strabo pripoveduje o cesti, ki je »držala iz karniške vasi Tergeste (Trst) čez Okrà do nekega zelo močvirnatega, jezerišču podobnega kraja in potem naprej proti vzhodu do Krke in proti jugovzhodu do Kolpe«. Ta cesta je ona stara cesta, katere sledovi se opažajo od Trsta čez Gaberk (550 m) na Senožeče in naprej proti Cerknici.⁴

V tej smeri je prišel od morja rimski vojskovodja Oktavijan leta 44. pred Kr. Vodil je rimske legije zoper Japode ter Latobike in se polastil utrjenih gradišč ob gorenji Pivki. Ko je premagal Japode, je prodiral naprej proti Ložu in se polastil zahodno od sedanjega Loža mesta Terpo.

Ravno prej omenjena cesta je dobro služila pozneje tudi misijonarjem, ki so prižigali tod med neverniki luč svete vere. Prihajali so menda iz Ogleja, pa še bolj verjetno, da naravnost iz Trsta, kjer je bila že za časa Rimljanov ustanovljena škofija. Menda prvo in najstarejše misijonsko okrožje v tem kotu je cerkev v Cerknici, ki je stala

¹ Valv. I. 636.

² Dimitz, G. Kr. I. 4.

³ Dimitz, G. Kr. I. 29.

⁴ Mittheil. 1851—34, 1854—7.

že davno, preden se je začel razvijati ob jezeru trg, t. j. stala je že v dobi pokristjanovanja Slovencev, v devetem stoletju. Okoli nje se je naselilo polagoma obilo stanovalcev. Od »cerkve« so tudi dobili ime trg, jezero in vsa kotlina.

Cerkniška kotlina je bila v starih časih last oglejskih očakov. Cesar Konrad II. (1024—1039) je naklonil že leta 1028. očaku Poponu (1019—1042) pokrajino Karsijo, kamor je spadala tudi Cerknica.¹ Leta 1040. je podelil istemu cesar Henrik III. (1039—1056) petdeset kmetij. Te more oglejski očak obdržati zase ali jih zamenjati ali storiti z njimi, kakor spozna, da bo prav.²

Leta 1136. je ustanovil oglejski očak Peregrin I. (1132—1161), sin koroškega vojvoda Henrika, iz rodovine Šponhajmov, cistercijanski samostan v Stični. Temu samostanu je bil tudi nadalje zelo naklonjen. Leta 1145. mu je podaril dve vili (duas villas) v Cerknici. »Villa« pomeni tu veliko kmetijo, graščino, kakor so jo imeli stiški menihi tudi v Laščah (1145) in na Slevici pri Laščah (1230).³

V poznejši dobi so podeljevali oglejski očaki take velekmetije tudi posameznim plemičem. Tako beremo, da je podelil oglejski očak Peter nekaj kmetij Malhu Cerkniskemu (de Cirknitz) in Vorneru Cerkniskemu.⁴ Leta 1300. se omenja v očakovih podarilnih pismih Rakek (Rachach), l. 1377. Grahovo (Grothonu).⁵

Oglejski očaki so se v cerkniskem trgu večkrat mudili. Ker so nastopali nele kot cerkveni knezi, ampak tudi kot svetni vladarji, so prihajali z vojaškim spremstvom. V njih spremstvu so bili tudi njih podložni plemiči iz okolice in njih uradniki. Za vse je bilo treba pripraviti primernih prostorov, koder so se mudili. Za te so tržani sami poskrbeli, da so bili pripravljene za vse slučaje. Oskrba takega spremstva je zahtevala veliko troškov. Veselili so se ga pa trgovci in obrtniki, pa tudi okolica, ker se je spečavalo ob takih prilikah blago za lepe denarje.

V spremstvu enega izmed oglejskih očakov je prišel v te kraje tudi sloveči italijanski pesnik Dante Alighieri (1265—1321). On opeva jezero v XXXII. spevu »Pekla«. Pred seboj gleda zamrznjeno jezero, podobno debeli stekleni plošči. Pri tej priliki opisuje muke onih pogubljenih, ki so izdali v življenju svoje sorodnike. Bil je Dante menda tudi na Javorniku, vsaj omenja ga z imenom Tabernicch.

Dalj časa se je mudil v Cerknici l. 1335. očak Bertrand (1334—1350), ravnotako pozneje očak Ludovik della Torre (1359—1365). Bistriški opat Nikolaj je tedaj neprestano hodil okrog njega in ga nagovarjal,

¹ Mittheil. 1891. 53.

² Schumi, Urk. u Reg. Buch I. 34.

³ Schumi, U. u. R. B. I. 99.

⁴ Schumi, Archiv II. 251.

⁵ Mittheil. 1855. 94.

naj bi naklonil prostrano cerkniško župnijo bistriški kartuziji. V to je privolil l. 1360., pa svetna gosposka in duhovniki so se temu odločno uprli. Leta 1382. je zadela bistriški samostan huda nesreča: uničil ga je silovit požar. V tej zadregi se je obrnil bistriški opat naravnost v Rim, in po dolgih in hudih pravadah in odporih so dosegli Bistriški, da je potrdil Rim l. 1395. končnoveljavno utelešenje cerkniške župnije kartuziji v Bistri. Cerkniški župniki so bili odslej le namestniki ali vikarji bistriških opatov. To je trajalo dotlej, da je bil zatrt bistriški samostan, 29. januarja l. 1782.

Iskati nam je sedaj še gradu, utrdbe, pod čigar okriljem se je razvijal trg Cerknica. Pol ure za Cerknico je stal gradič, ali bolje rečeno, nekak bramben stolp, turn, na tamošnjih lokah ali senožetih. Ta turn v lokah je dobil nemško ime »Turnlack« (Vlake, Loka, Loško). Ta kraj je najprijaznejši v celi cerkniški okolici. Iz prijetne višine se nudi človeku razgled po jezeru in po lepih travnikih z rodovitnim poljem.

Svoj čas so prebivali v tem gradiču plemiči Palmburg. Od njih so ga prevzeli bistriški opatje, ki so v poletnem času navadno prebivali tu.¹ Zraven gradiča je stala cerkev sv. Lenarta, a je že davno ni več.

Trg Cerknica, nekdam v oblasti oglejskih očakov, je prešel v začetku X. stoletja pod graščino Hasberg pri Planini. Tu so gospodavali najprej goriški grofje, za njimi mogočni Celjani, za temi pa Habsburžani, ki so dajali grad z graščino v zajem ali pa jo prodajali v last raznim plemiškim rodom.

Od nekdam je bila v cerkniškem trgu živahna kupčija s soljo. Tovorili so jo Čiči in Kraševci od morja sèm vsak teden. Tu so imeli svoja skladišča. Semkaj so prihajali tovarniki. Ti so sol pokupili ali zamenjavali za žito in drugo blago. Raznašali so jo potem na vse strani po deželi, zlasti po Dolenjskem.

Trg Cerknica je bil zgodaj obljuden in razvit. Izpričano je, da se je izvažalo odtod že v začetku novega veka proti Trstu mnogo lesa in tovorilo z lesnimi izdelki. Dežela je sicer hotela obdačiti lesno obrt in trgovino, a ljudstvo se je pritožilo zoper te namere na cesarski dvor. Odposlanci so zatrjevali, da ljudstvo ne more živeti ob samem poljedelstvu in skromni živinoreji. Lesna obrt pa, kar je je pri njih razvite in razširjene, in nekaj vožnje, je le postranski zaslužek, brez katerega bi padlo ljudstvo v nedopovedljivo siromaštvo. To je nagnilo cesarja Maksimilijana I. (1493—1519), da je prepovedal stanovom vsako novo obremenitev Cerknice.²

Kakor po več krajih okoli Ribnice, po Blokah in drugod so nekoč tudi okoli Cerknice izpremenili veliko lesa v pepel in žgali pepeliko, t. j. ogljikovokisli kalij, ki se rabi pri izdelovanju stekla v steklarnicah

¹ Valvazor XI. 578.

² Dimitz, G. Kr. II. 104.

ali glažutah. Steklarnico imamo sedaj samo eno in sicer v Zagorju; v prejšnjem času jih je bilo pa več. Takó ena v Ljubljani v trnovskem predmestju, druga na Fužinah pri Dev. Mariji v Polju, ki je bila last plemenitih Kissel. Do leta 1820. se je delalo tudi v steklarnici v cerkniški okolici pod Javornikom.¹

(Konec.)

Majniško cvetje.

J. E. Bogomil.

Zazvončkali so zvončki na bregu, trobentice so zapele, in vrbe ob potoku so dale otrokom vsega potrebnega, da so zapiskali na piščali.

Prebudila se je zemlja in je vprašala: »Kaj pa vse to pomeni?«

Zbor krilatih pevcev ji je odgovoril: »Pripravi se! Bliža se dan, ko bo stopila med nas Kraljica majnika, lepa, mogočna, veličastna.«

In zemlja je pretrgala svoje ledene vezi, zrahljala svojo trdo skorjo, in vsak dan so rile iz ruše nove cvetice, preproste, a vendar lepe.

Koncem aprila pa so zapeli pri fari zvonovi majnikovo pesem. Rozinova Katinka je šla iz šole. V cerkvi so pripravljale dekleta šmarčni oltar. Neizrečeno lep je bil. Marija je bila vsa v cvetju, a sama še lepša kakor vse sveže in ponarejene rože. Kako bi bila Katinka tudi rada pomagala dekletom! Pa si ni upala.

Urno je pohitela dalje — proti domu. Ondi na travniku — se ji je zazdelo — da jo kar prosijo cvetke: »Katinka, nesi nas Mariji!« Katinka jih brž nabere nekaj vsake vrste in jih nese domov, da jih postavi na šmarčni oltarček v hišnem kotu.

»Tebe, Marija, želim poslaviti,
šopek cvetlični prinesem ti v dar —
sklenila sem vselej te zvesto ljubiti,
o, ne zavrzi darilca nikar!«

Tako je zapela — ne Katinka, ampak Katinkina duša, tako je odmevalo v njenem srcu.

»Marija, kaj bi pa še rada?« je otroško vprašala potem. »Kakšnih cvetic pa še pogrešaš?«

»Neminljivih, nezvenljivih, večno lepih,« ji je tajnostno zašepetal neki glas.

»Kje naj jih dobim?«

»Pri mojem dobrem Sinu.«

»In kam naj jih vsadim?«

»V svoje srce. Saj si brala v šoli: Oltar najlepši je srca oltar . . .«

¹ Illyrisches Blatt 1820. 18.